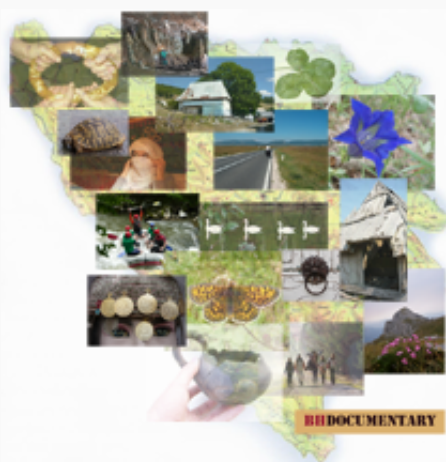

BhDOCumentary

ISSN 2303-615X

[Home](#)[Vijesti](#)[Kulturno naslijeđe](#)[BhEtno](#)[Poznavanje prirode](#)[Putopisi](#)[Poznavanje društva](#)[Eko](#)

FOTO BIH

Vodenice na planinskim vodotocima Bjelašnice

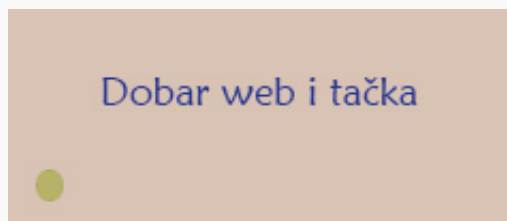
[DETALJI](#)KATEGORIJA: [KULTURNO NASLIJEĐE](#)

OBJAVLJENO: 27 SEPTEMBAR 2014

Planina Bjelašnica pripada dinarskom planinskom lancu koji se pruža pravcem SZ-JI. Smještena je u centralnom dijelu Bosne i Hercegovine, jugozapadno od Sarajeva. Naziv koji se često koristi za skupinu naselja na jugoistočnim, južnim i jugozapadnim dijelovima planine Bjelašnice je “Zabjelašnica” ili “zabjelašnička sela”.

Na južnom i jugoistočnom dijelu Bjelašnice, u predjelu gornjeg toka Rakitnice, duž njenog kanjona, smješteno je nekoliko stalnih planinskih naselja (Rakitnica, Šabići, Lukavac, Kramari, Brda, Milišići, Umoljani, Elezovići). Na jugozapadnom dijelu smještena su naselja: Lukomir, Čuhovići, Blaca i Vrdolje.

Geološke i hidrološke karakteristike područja

Istočni dio Bjelašnice, odnosno tereni smješteni istočno od naselja Umoljana (tačnije dolina Rakitnice oko Šabića i naselja Rakitnica) oblikovani su u klastite, tj. u vodonepropusne lapore, pješčenjake. Tu nije tipični krš a na tom terenu ima i izvora pitke vode i manjih planinskih vodotoka koji se zadrže skoro cijelu godinu s izuzetkom ljetnih sušnih mjeseci. Na tim malim vodotocima bilo je moguće graditi vodenice.

Teren zapadno od Lukomira je teren tipičnog krša. Ovaj predio Bjelašnice je veoma oskudan s vodom. I ma malo izvora slabe izdašnosti i bez ikakvih planinskih vodotoka. Rijeka Rakitnica, iako zbog svog kanjona teško pristupačna, bila je jedini vodotok gdje su postojali uslovi za gradnju vodenica.

Vodenice /mlinovi

Vodenice u zabjelašničkom području spadaju u vrstu malih potočnih vodenica i sve su s horizontalno postavljenim vodeničnim kolom. Takve vodenice najčešće susrećemo na malim vodotocima (Bugarski, 1968). Oskudnost vode u vodotocima na kojima su građene vodenice na Bjelašnici glavni je uzrok gradnje vodenica skromnih dimenzija s malim žrvnjevima (kamenjem). Pošto su

Karakter naselja nekada – sezonska i stalna

Pod nazivima „sezonska“ ili „stočarska“ naselja, koji se spominju u literaturi, misli se na naselja koja su bila nastanjena preko ljetnog perioda. To su obično bile manje skupine malih stočarskih koliba u kojima su obitavali dinarski stočari u ljetnim mjesecima sa svojom stokom (većinom ovčama). Na cijelom dinarskom području stočari svoja sezonska naselja nazivaju različitim imenima: katun, bačije, stan/stanovi, mahala,

vodotoci slabe snage i povremeni, na većini njih bilo je moguće mljeti samo u određeno doba godine, pretežno u jesen. Nakon što se žito požanje i pripremi za mljevenje i kada padnu jesene kiše, onda je bilo moguće pokrenuti vodenična kola i samljeti dovoljne količine žita skoro za cijelu godinu.

Osnovni vanjski dijelovi vodeničnog sistema su:

- *Jaz* za dovod vode, služio je za usmjeravanje vode od vodotoka ka vodenici da bi se dobio pad vode. Najdulji jaz je bio na vodenicama na Perućem. Dok na nekim vodenicama i nije bilo jaza, kao što su vodenice na Sedreniku, gdje je voda direktno iz vodotoka usmjerena na žlijeb ili badanj
- *Žlijeb/žlib* je iskopan od uzdužne jedne polovice stabla ili je napravljen od dasaka, služio je za dovođenje vode od kraja jaza do badnja.
- *Badanj* se tradicionalno pravio od dvije polovice uzdužno razrezanog stabla, tako što se stablo razreže uzdužnim presjekom, zatim se iskopaju obje polovine *polutice* da zidovi budu debljine oko 10 cm, te polovice stabla se spoje

kolibe ili košare, glade, staje za jednu stočarsku kolibu ili skupinu. Ovdje se za sezonska naselja upotrebljavao naziv mahala^[1]. Cijela planina Bjelašnica nekada je bila razdijeljena na mahale. Nekada ih je bilo petnaestak (Popović, 1932). S vremenom, kada je čovjek sa stokom počeo u naseljima boraviti cijelu zimu, sezonska naselja su prerasla u stalna. Formirajući stalna naselja ukazala se potreba za gradnjom i pratećih privrednih objekata kao što su vodenice.

^[1]Mahala (ar.) - 1. dio grada ili sela, gradska četvrt, zaselam; 2. ulica, sokak; (Škaljić, 1966).

i stegnu željeznim obručima tako da se dobije cjevasti oblik (drvena cijev). Kod vodenica na malim vodotocima, badanj je morao imati cjevasti oblik da voda prilikom spuštanja kroz badanj dobije određeni pritisak da bi imala snage pokretati kolo vodenice. Badanj se postavljao pod uglom od 45 stepeni, a završetak ili izlaz na dnu badnja se sužavao da bi se postigao što veći pritisak vode. Na većim vodocima, gdje vode ima u izobilju, voda se žlijebom spušta na vodenično kolo. Veća količina vode ima jaču snagu, tako da badanj u obliku cijevi nije ni potreban. Bitno je napomenuti da je u kraškim predjelima zbog oskudice visoke šume, bilo teško pronaći dobro stablo za izradu badnja, tako da je graditelj bio primoran praviti žlijeb jer mu je bilo lakše pronaći deblo drveta.

- *Klapna* ili *zaustava* je mala daska kojom se zatvarao dotok vode, obično se postavljala na početku žlijeba. Na ostatku žlijebova dvije vodenice na Perućem, vidljive su šupljine od klapne postavljene na početku žlijeba.

Osnovni dijelovi postrojenja i zgrade vodenice:

- vodenično kolo,
- vratilo koje prenosi pogon od kola do kamenova (žrvnjeva),,
- na donjoj vodenici na Perućem, sačuvana je poluga/podizač gornjeg

kamena, odnosno mehanizam kojim je bilo moguće iz vodenice podignuti cijelo vodenično kolo s gornjim kamenom. Na taj način podešavan je mlin za određenu vrstu žita. Ako su u pitanju veća zrnevlja (kukuruz), onda je bilo potrebno podići gornji kamen da bi se postigao veći raspon između kamenova, a kada je manje zrnevlje, onda je taj raspon trebao biti manji, odnosno kamen se spuštao,

- kamenovi, donji koji je statičan i gornji koji je dinamičan (rotor),
- koš u koji se saspe žito,
- sanduk za samljeveno žito (brašno)
- čeketalo ili čekalo je mali mehanizam koji se pokretao uz pomoć trenja gornjeg kamena a funkcija mu je bila da reguliše protok zrnevlja na malom žlijebu kroz koji je zrnevlje sipano iz koša među kamenove,
- ostali sitni inventar koji u ovom slučaju nije sačuvan.

Umoljanske vodenice su se nalazile neposredno **ispod izvora Sedrenik**. Na topografskim kartama evidentirane su četiri vodenice. Danas je u turističke svrhe izvršena obnova vodenica u djelmično izvornoj varijanti. Obnovljeno je sedam vodenica. Pored ovih vodenica postojala je nekada jedna umoljanska vodenica **na Studenom potoku**, u donjem njegovom toku, prije nego što se potok obrušio kaskadama u kanjon Rakitnice. Od te vodenice vidljiv je samo jaz i podzida (temelji objekta) i nema nikakvih ostataka. Ova vodenica nije evidentirana u topografskim kartama.

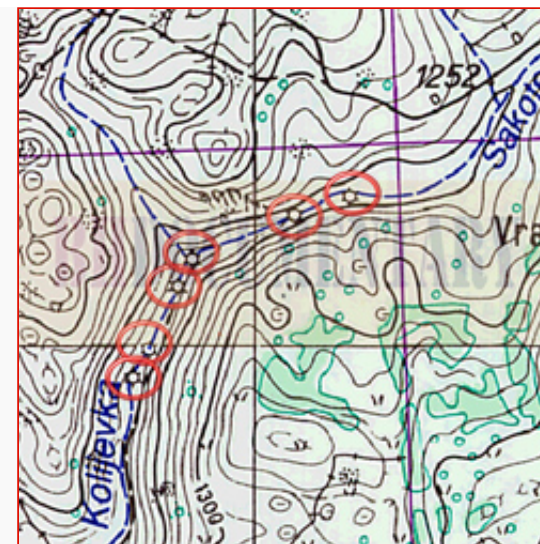
Na potoku Peruće su bili mlinovi mještana iz Lukomira. Po navodima mještana nekada ih je bilo desetak. Danas su sačuvana dva mlina koja su u stanju propadanja, jer se pretežno radi o drvenoj građi koja je izložena propadanju. Na jednoj od vodenica vidljivi su ostaci žlijeba kojim je voda dopremana do badnja, i kroz badanj pod pritiskom puštana na kolo. Oba para kamena su sačuvana u obje vodenice. U gornjoj vodenici dimenzije kamena su: prečnik 66 cm, otvor na kamenu je prečnika 9,5 cm, debljina (ili visina) donjeg kamena je 13 cm, a gornjeg 12,5 cm. U donjoj vodenici dimenzije kamena su: prečnik 52 cm, otvor na kamenu je prečnika 7,5 cm, debljina (ili visina) donjeg kamena je 6,5 cm, a

gornjeg 10 cm. Gornji kamen nekada je nadograđen betonom da bi dobio na masi. Vodenice su izrazito skromnih dimenzija. Dimenzije osnove gornje vodenice 310x208 cm, ima vrlo mal otvor vrata 85x70 cm. U donje vodenice dimenzije osnove su 200x280, vrata su 93x55 cm. Inventar u unutrašnjosti je solidno očuvan: koš za žito, sanduk za samljeveno žito. Na donjoj vodenici djelimično je očuvano kolo mlina s nekoliko preperela/lopatica (sve drveno). Podzide/temelji na koje je naslonjena drvena konstrukcija zidani su od kamena (suhozid). Za pokrov je korištena šimla (šindra). Krovne strane se spuštaju veoma nisko, gornja strana objekta skoro da dodiruju tlo.

Vodenice mještana iz Lukavca su se nekada nalazile **na potocima Šakote i Kolijeveke.**

Danas nema nikakvih materijalnih ostataka. Za njih znamo samo iz usmenih predanja i s topografskih karata.

Vodenice mještana Rakitnice (sela) postojale su **na potocima Bukata, Lađevac i na Rakitnici**, uzvodno od sela. Također, nema nikakvih materijalnih tragova, sem dvije pregrade na potoku Bukata koje su možda korištene za navođenje vode. Za njih znamo samo iz usmenih predanja i s topografskih karata.

Vodenice mještana Šabići su se nalazile **na Rakitnici**, nizvodno od naselja. Za njih znamo samo iz usmenih predanja i s topografskih karata.

Vodenice naselja Bobovica (lijeva strana Rakitnice) nalazile su se **na Rakitnici** na dijelu kanjona koji je dostupan, tj. na mjestu gdje je pješački most na putu Lukomir-Bobovica, ali te vodenice nisu sačuvane. Bile su u vlasništvu porodica Kadić, Krema i Kereš iz Bobovice.

Također, na Rakitnici su se nalazile vodenice naselja Čuhovići, Blaca, Vrdolje. To je bilo jedino mjesto gdje su stanovnici ovih naselja mogli graditi vodenice s obzirom da u ovom kraškom dijelu nema vodotoka.

Zanimljiv podatak donosi Kanaet Tvrtko u svom djelu Podveležje i Podvelešci, opisujući stočarske mahale podveležaca na Bjelašnici. Na istočnoj strani Blatačkog jezera nalazi se ponor kroz koji otiče voda iz jezera. Seljaci bi glibom začepili taj ponor da voda iz jezera ne otiče, odnosno da bi vodu u jezeru što dulje u ljetnom periodu zadržali za potrebe pojenja

stoke. Voda iz jezera kroz pomenuti ponor je otjecala u Rakitnicu. Na mjestu gdje je voda izbijala nalazile su se mlinarice potočare. Kada bi seljani htjeli da pokrenu mlinicu uklanjali bi glib i na taj bi način otvarali ponor, a sutradan pokretali vodenice (Kanaet, 1955).

Prema tvrdnjama mještana, Blatačko jezero koje se nalazi na samom rubu kanjonske doline ima hidrogeološku vezu s Crnim vrelom u kanjonu Rakitnice na završetku Kašića Luke (Lepirica, 2006).

Hidronimi koji se mogu dovesti u vezu sa vodeničarstvom

Koristeći topografske karte bilježimo jedan hidronima koji se može dovesti u vezu sa vodeničarstvom. Sigurno u narodnim nazivima takvih ima još.

Koristeći topografske karte bilježimo jedan hidronim koji se može dovesti u vezu s vodeničarstvom. Sigurno ih u narodnim nazivima ima još.

Od hidronima na ovom području susrećemo jedno vrelo naziva Badanj u rejonu Lapov do, zapadna Bjelašnica (Topografska karta 1:25.000 list Bradina). Riječ **badanj** susrećemo na našim prostorima kao hidronim i kao toponim. To je drvena cijev kojom se dovodi voda na mlinski točak/kolo. Po nekima autorima (Anđelić, 1975) ovaj toponim ili hidronim može imati veze s rudarskim poslovima, jer se riječ badanj koristila kao naziv za rudarsko okno, iako autor u napomenama ističe da je badanj drveni žlijeb (ili drvena cijev) za dovod vode na kolo (Anđelić, 1975, 280)..

Fotogaleriju možete pogledati [ovdje](#).

Literatura:

- **Andelić**, Pavao, (1975), *Historijski spomenici Konjica i okoline*, Konjic;
- **Bugarski**, (1968), *Mlinice u Hercegovini*, GZM n.s., Etnologija, Sv. XXIII, 139-177;
- **Kanaet** Tvrтко, (1955), *Podveležje i Podvelešci*, Naučno društvo BiH, Djela, Knjiga VI, Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka, Knjiga 5, Sarajevo;
- **Lepirica** Alen (2006), *Geomorfološke značajke kanjona Rakitnice i njegovo geoekološko uređivanje*, (desertacija), Univerzitetu u Zagrebu, Prirodoslovni fakultet. Zagreb;
- **Popović**, Jovo, (1932), *Ljetni stanovi (mahale) na planini Bjelašnici*, GZM, XLIV, Sv. 1, 91-95;
- **Škaljić** Abdulah, (1966), *Turcizmi u Srpsko-hrvatskom jeziku*, Izdavačka kuća „Svjetlost“, Sarajevo, 654;

Izvor: **BhDOCumentary**

OVAJ MAGAZIN JE

naučno-popularni internet magazin koji će javnosti predstaviti manje poznate, nedovoljno ili nikako istražene zanimljive naučne teme s domaćih prostora na dokumentovan i istraživački način. BhDOCumentary okuplja i afirmira mlađe saradnike iz različitih društvenih i prirodnih naučnih disciplina.

Pročitaj više...

KONTAKTI:

BhDOCumentary

naučno-popularni internet magazin

Izdavač:

SD DIVIT informatika, telekomunikacije i dizajn

Ramiza Salčina 278

71000 Sarajevo

Bosna i Hercegovina

Tel: (+387) 61 841 255

Fax: ne koristimo

Email: redakcija@bhdocumentary.net

Website: www.bhdocumentary.net

Copyright © 1996-2014

Sva prava zadržana. Sadržaji objavljeni na magazinu **BhDOCUMENTARY** mogu se prenositi uz obavezno navođenje izvora i linka na originalni tekst. Čitanje tekstova je poželjno.

BhDOCUMENTARY je registrovana elektronska serijska publikacija i ima dodjeljen ISSN broj **2303-615X**